

SYLWETKI

Przegląd Historyczno-Oświatowy
2021, nr 1–2
PL ISSN 0033-2178

JOANNA MADALIŃSKA-MICHALAK
ORCID: 0000-0001-9980-6597
Uniwersytet Warszawski

DOI: 10.17460/PHO_2021.1_2.06

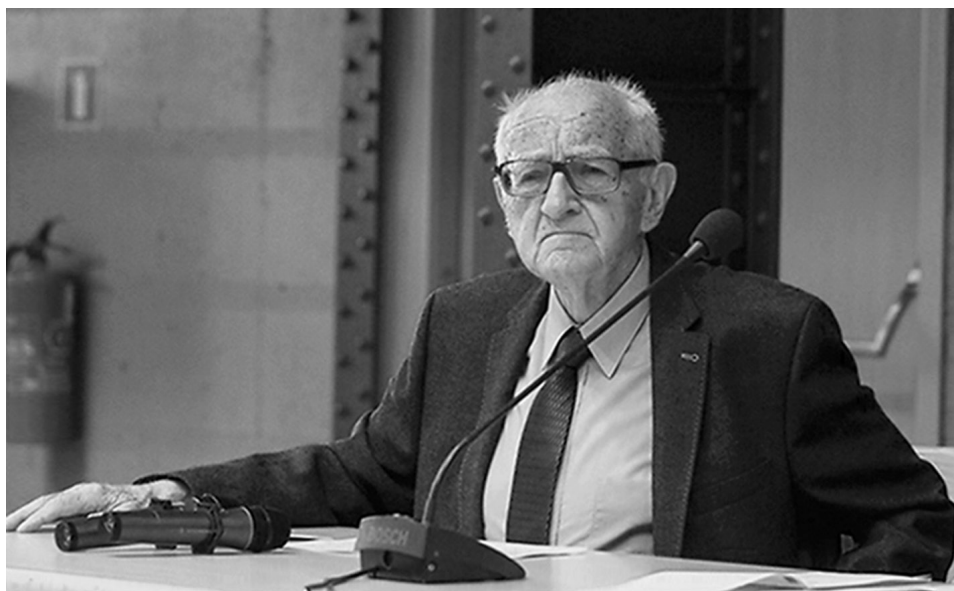
MARIAN WALCZAK (1923–2020) – W SŁUŻBIE NAUCE, NAUCZYCIELOM I EDUKACJI

29 marca minął rok od śmierci Profesora Mariana Walczaka, żołnierza Armii Krajowej, uczestnika Tajnej Organizacji Nauczycielskiej, nauczyciela nauczycieli, pedagoga, wybitnego historyka wychowania, dyrektora generalnego Polskiej Akademii Nauk w latach 1972–1984, prezesa Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego w latach 1964–1972, redaktora naczelnego „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” w latach 1988–2017, a nade wszystko wspaniałego Człowieka, pełnego życzliwości i pogody ducha. Profesor Marian Walczak – *otwarta księga oświaty polskiej i Związku Nauczycielstwa Polskiego w drugiej połowie XX w., człowiek wielkiego formatu, twórczy, świetny organizator, a przy tym zawsze uśmiechnięty* – jak pisze Witold Chmielewski (2020, s. 9) – był niezwykle oddany swojej pracy naukowej i służbie na rzecz kształcenia młodzieży akademickiej. Z sumiennością, rzetelnie i w poczuciu odpowiedzialności realizował zadania, z którymi przyszło się Mu mierzyć, o czym mogłam się osobiście przekonać, gdy współpracowałam z Profesorem w latach 2008–2020, w ramach Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Analizując biografię Mariana Walczaka, można mówić o wielu polach Jego aktywności naukowej oraz organizacyjno-naukowej i społecznej. I chociaż, znając twórczość i działalność Mariana Walczaka, nie trzeba szukać rocznicowych uzasadnień dla refleksji o Nim, to warto jednak przywołać niektóre daty ważne zarówno w życiu tego uczonego, jak i rozwoju polskiej pedagogiki oraz Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, PTP (Polish Educational Research Association,

PERA)¹, które jest jednym z 350 towarzystw naukowych w Polsce. PTP skupia pracowników naukowych – specjalistów w zakresie pedagogiki oraz praktyków w dziedzinie oświaty i wychowania. Jest członkiem Europejskiego Towarzystwa Badań Edukacyjnych (ang. European Educational Research Association, EERA, <http://www.eera-ecer.de>) i Światowego Towarzystwa Badań Edukacyjnych (ang. World Education Research Association, WERA, <http://www.weraonline.org>). Zasadniczym celem Towarzystwa jest udział w rozwoju nauk pedagogicznych i popularyzacja ich osiągnięć w kraju i za granicą.

CZŁOWIEK I DZIEŁO – KILKA FAKTÓW Z BIOGRAFII I ŻYCIA NAUKOWEGO

Fot. <http://www.ptp-pl.org/pl>

Profesor Marian Walczak podczas obchodów jubileuszu 35-lecia Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego

Marian Wojciech Walczak urodził się 25 października 1923 r. we wsi Biniew pod Ostrowem Wielkopolskim. Jego ojciec Wojciech był rolnikiem, powstańcem wielkopolskim, długoletnim wójtem gminy Biniew, zaś jego matka Katarzyna zajmowała się wychowaniem trzech synów: Władysława, Mariana i najmłodszego Andrzeja. Marian Walczak po ukończeniu sześciolletniej Szkoły Powszechnej im. Ewarysta Estkowskiego w Ostrowie Wielkopolskim rozpoczął naukę w Gimnazjum Kupieckim w Ostrowie, którą przerwał wybuch II wojny światowej. Podczas okupacji niemieckiej pracował w niemieckiej firmie „Nawag” w Skalmierzycach Nowych. Jako 18-letni młodzieniec wstąpił do Związku Walki Zbrojnej

¹ Szerzej na temat Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego i jego działalności piszę w pracy: *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne i jego działalność w latach 2017–2020* (Madalińska-Michalak, 2020, s. 183–204).

(późniejszej Armii Krajowej). Do 1945 r., jako szeregowy żołnierz, uczestniczył w akcjach dywersyjnych i samopomocowych. Pełnił funkcję łącznika dowódcy sekcji i obwodu w miejscowościach powiatu ostrowskiego, jarocińskiego i krotoszyńskiego. W latach 1941–1944 prowadził tajne nauczanie z sześcioma uczniami w zakresie szkoły powszechnej w swojej rodzinnej wsi Biniew. Od drugiej połowy 1944 r. do końca wojny przebywał w obozie pracy w Zgłowiączce k. Włocławka. Po zakończeniu wojny kontynuował edukację. W 1946 r. uzyskał świadectwo maturalne, zdając egzamin dojrzałości w Liceum Handlowym w Kostrzynie, co pozwoliło mu w tym samym roku na rozpoczęcie studiów w Akademii Handlowej w Poznaniu. Od 1951 r., po ukończeniu studiów i uzyskaniu uprawnień pedagogicznych do nauczania w szkołach zawodowych, wykonywał czynności wizytatora. Od 1952 r. pełnił funkcję Dyrektora Technikum Ekonomicznego w Poznaniu i jednocześnie wykładał w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu. W roku 1955 ożenił się z Danielą Marią Ruszkiewicz, ekonomistką. W 1956 roku przyszedł na świat jego syn Jerzy Marian.

W ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

W latach 1954–1964, obok pracy zawodowej, M. Walczak działał społecznie w samorządzie jako radny Dzielnicowej Rady Naukowej w dzielnicy Poznań-Grunwald, później jako przewodniczący Komisji Oświaty Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, przewodniczący Komisji Oświaty i Kultury Wojewódzkiej Rady Narodowej i w ruchu nauczycielskim – w latach 1959–1964 pełnił funkcję prezesa Zarządu Okręgu Wielkopolskiego Związku Nauczycielstwa Polskiego². Stojąc na czele tego okręgu, prof. Marian Walczak zainicjował szereg ważnych działań o charakterze programowym i organizacyjnym. W latach 1964–1972 pełnił przez trzy kadencje funkcję prezesa Zarządu Głównego ZNP w Warszawie. Równocześnie był posłem na Sejm IV i V kadencji (1965–1972) oraz wiceprzewodniczącym Sejmowej Komisji Oświaty i Nauki. Będąc prezesem ZNP, dużą wagę przywiązywał do autonomii Związku i tworzenia nauczycielom lepszych warunków zdrowotnych, kulturalnych i materialnych. W okresie jego prezesury oddano do użytku hotel ZNP przy Wybrzeżu Kościuszkowskim w Warszawie, sanatoria ZNP w Nałęczowie, Jachrance i Szczawnicy, domy wypoczynkowe w Zakopanym, Jachrance, Jaszowcu i Ciechocinku oraz kilkadziesiąt „domów nauczyciela” w całej Polsce. Zapoczątkował na szerszą skalę budownictwo mieszkaniowe dla nauczycieli, zwłaszcza na wsi. Inicjował powstawanie tzw. ośrodków usług pedagogicznych. Rozwinął także szeroką działalność wydawniczą. Wydawał „Głos Nauczycielski”, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Ruch Pedagogiczny”, „Psychologię Wychowawczą”, czasopismo „Nauczyciel i Wychowanie” i „Kalendarz Nauczycielski”. Profesor przewodniczył również komitetom redakcyjnym serii wydawniczych: Biblioteka Samokształcenia

² Szeroko na temat działalności związkowej Mariana Walczaka pisze W. Chmielewski (2020, s. 11 i nast.).

Nauczycieli i Biblioteka Kształcenia Zawodowego. Jako prezes Związku uczestniczył w pracach Komitetu Administracyjnego FISE, Komitetu Wykonawczego Światowej Federacji Pracowników Nauki, Krajowego Komitetu UNESCO. Przez wiele lat był członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, Rady Głównej Przyjaciół Harcerstwa oraz Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich.

PRACA NAUKOWA

W latach 1972–1984 M. Walczak był dyrektorem generalnym Polskiej Akademii Nauk. Wypełniając powierzone mu obowiązki dyrektora PAN, tworzył i rozwijał oddziały instytucji w różnych miastach Polski. W czasie 11 lat pracy wykazywał szczególną troskę o inwestycje budowlane dla placówek naukowych. Wzniesiono wówczas i rozbudowano wiele obiektów, m.in.: Instytut Immunologii i Terapii Doświadczalnej oraz Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych we Wrocławiu, Instytut Farmakologii w Krakowie, Instytut Fizyki Molekularnej w Poznaniu, Centrum Astronomiczne, Instytut Badań Systemowych, Instytut Geofizyki w Warszawie, Centrum Badań Molekularnych i Makromolekularnych w Łodzi, Ogród Botaniczny PAN oraz kilka zakładów doświadczalnych. Prof. Walczak doprowadził ponadto do odrestaurowania Stacji Naukowej PAN w Paryżu i w Rzymie oraz przejęcia przez Polskę Stacji Naukowej w Wiedniu. W latach 1980–1991, równocześnie z pracą w PAN, społecznie kierował – jako docent – Pracownią Warszawską Instytutu Zachodniego z Poznania, był członkiem Kuratorium i Rady Naukowej tegoż Instytutu, okresowo działał w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie.

Równoległe do wyteżonej pracy na rzecz ZNP, a potem PAN dbał o rozwijanie swojej aktywności naukowo-badawczej. Analiza jego dorobku naukowego pokazuje, że koncentrował swoje badania na: 1) historii zawodowego ruchu nauczycielskiego, 2) dziejach oświaty i nauki polskiej w czasie II wojny światowej i okupacji, 3) martyrologii i eksterminacji pracowników nauki i nauczycieli polskich, oraz 4) ideologicznej ewolucji oświaty w latach 1944–1956 (Mauersberg, 1998, s. 147–149).

Problematyce tej poświęcił dwadzieścia książek i około stu artykułów naukowych i rozpraw. Jego dorobek świadczył o wybitnym znanstwie najnowszych dziejów oświaty. Do najważniejszych pozycji książkowych autorstwa M. Walczaka należą: *Nauczyciele wielkopolscy w latach wojny i okupacji (1939–1945)* (1974), *Szkolnictwo wyższe i nauka polska w latach wojny i okupacji* (1978), *Straty osobowe środowiska nauczycielskiego w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej* (1984), *Działalność oświatowa i martyrologia nauczycielstwa polskiego pod okupacją hitlerowską (1939–1945)* (1987), *Szkolnictwo zawodowe w Polsce w okresie okupacji hitlerowskiej* (1993), *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych* (1995).

Stopień doktora oraz stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskał w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza

w Poznaniu (odpowiednio: w roku 1970 i w roku 1978), a tytuł profesora nauk humanistycznych w Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 1989 r.

Kiedy w roku 1987 po przebytym zawale serca przeszedł na emeryturę, nie osłabił natężenia pracy naukowej i społecznej – w roku 1988 objął stanowisko redaktora naczelnego „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, który jest naukowym czasopismem dziedzinowym o zasięgu ogólnokrajowym i łamach otwartych dla nauczycieli (głównie akademickich) – badaczy dziejów wychowania, oświaty oraz organizacji szkolnictwa³. W latach 1987–2006 przewodniczył Głównej Komisji Historycznej ZNP, organizując prace badawcze w terenowych ogniwach Związku. Uczestniczył w pracach kilku rad naukowych, w Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN, Krajowym Komitecie UNESCO, Komitecie Administracyjnym FISE i Komitecie Wykonawczym Światowej Federacji Pracowników Nauki w Paryżu.

W uznaniu zasług położonych w wielu dziedzinach został odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz Orderem Sztandaru Pracy II klasy. Był członkiem Światowego Związku Żołnierzy AK, udekorowanym Krzyżem Armii Krajowej i Odznaczeniem Weterana Walk o Niepodległość. Posiadał tytuły honorowe: Odznaka Zasłużony Nauczyciel, Odznaka Honorowa miasta Poznania i Odznaka Honorowa miasta Krakowa.

POLSKIE TOWARZYSTWO PEDAGOGICZNE

Profesor Marian Walczak był nie tylko aktywny na niwie zawodowej, ale przez ponad 35 lat swojego życia także oddany społecznemu ruchowi naukowemu, który jest integralną częścią systemu nauki w Polsce i skupia kilkaset tysięcy osób – społeczników. Kontynuując ponad dwuwiekową tradycję⁴, angażując oni swój czas i wykonują niezwykle pożyteczną pracę na rzecz rozwoju nauki, kultury i edukacji. W latach 1981–2017 pełnił niezwykle zaszczytną i ważną funkcję Sekretarza Generalnego Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, zaś od roku 2017 był członkiem Rady Naukowej Towarzystwa.

Warto nadmienić, że Polskie Towarzystwo Pedagogiczne wpisuje się w rodzinną organizację naukowych podobnych duchem – organizacji, dla których ważne jest rozwijanie nauki, integrowanie środowiska akademickiego i społeczne zaangażowanie. Towarzystwo zostało powołane do życia w marcu 1981 roku (wpisane

³ Szerzej: T. Gumuła (2017, s. 77–87).

⁴ Tradycja towarzystw naukowych w Polsce sięga XV wieku, kiedy to ok. 1489 r. założono stowarzyszenie naukowo-filozoficzne Sodalitas Litteraria Vistulana z siedzibą w Krakowie. Rozkwit działania tego typu organizacji przypada na początek XIX wieku. W Polsce do założonych najwcześniej towarzystw należą: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie (1800), Towarzystwo Naukowe w Krakowie (1815), Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Lublinie (1818), Towarzystwo Naukowe Płockie (1820), Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (1875), Akademia Umiejętności w Krakowie (1873) i Towarzystwo Naukowe w Toruniu (1875). Szerzej na ten temat: Z. Kruszewski (2013, s. 11).

do rejestru stowarzyszeń i związków 19 marca tego samego roku). Pierwszy zjazd członków założycieli PTP odbył się 24 kwietnia 1981 roku. Zespół założycielski, skupiający ponad 30 osób, w tym 13 członków Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN z profesorem Wincentym Okoniem na czele, zaproponował zaproszenie profesora Mariana Walczaka do pełnienia funkcji sekretarza generalnego PTP ze względu na jego ogromne doświadczenie organizacyjne jako prezesa ZNP i dyrektora generalnego PAN (Kwieciński, 2020, s. 167). W wyniku wyborów na Przewodniczącego Towarzystwa został wybrany Mikołaj Kozakiewicz, zaś na Sekretarza Generalnego Profesor Marian Walczak, który od początku funkcjonowania Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego był jego filarem. W skład pierwszego nowo ukonstytuowanego Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa, obok Mikołaja Kozakiewicza i Mariana Walczaka, weszli: Jan Kulpa (Kraków), Zbigniew Kwieciński (Toruń; wiceprzewodniczący), Ryszard Łukaszewicz (Wrocław; wiceprzewodniczący), Stanisław Michalski (Poznań), Jerzy Niemiec (Białystok; skarbnik), Mieczysław Pęcherski (Warszawa), Edmund Trempała (Bydgoszcz). Profesor Bogdan Suchodolski został jednomyślnie wybrany honorowym przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego⁵.

18 maja 1981 roku władze Towarzystwa skierowały wniosek do Polskiej Akademii Nauk o objęcie opieką naukową i przyznanie PTP dotacji finansowej na działalność. Wniosek został rozpatrzony pozytywnie, uzyskując pełne poparcie prezesa PAN oraz Wydziału I Nauk Społecznych i Prezydium Rady Towarzystw Naukowych. Profesor Marian Walczak zorganizował biuro/sekretariat Zarządu Głównego Towarzystwa przy siedzibie ZNP w Warszawie. Biuro zostało oficjalnie utworzone 1 czerwca 1981 roku. Profesor Walczak, jako Sekretarz Generalny PTP, pozyskał od Związku prawo do nieodpłatnego użytkowania dwóch pokoi w budynku ZNP przy ulicy Spasowskiego (obecnie Smulikowskiego) w Warszawie oraz zatrudnił dwie osoby do prowadzenia sekretariatu Towarzystwa i księgowości. W budynku ZNP wielokrotnie organizował zjazdy sprawozdawczo-wyborcze Towarzystwa, zapewniając delegatom na Zjazd godne warunki do obradowania (Kwieciński, 2020, s. 167).

Profesor Walczak wraz z nowo wybranymi władzami Towarzystwa zainicjował szereg działań, w tym organizacyjnych, na rzecz budowania i rozwoju Towarzystwa. Poczynione przez niego zabiegi organizacyjne szybko przyniosły określone efekty. Już 23 października 1981 roku Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego podjął uchwałę o utworzeniu 15 oddziałów terenowych Towarzystwa i jednego koła nauczycielskiego. Zgodnie z uchwałą zatwierdzono oddziały terenowe w takich miastach, jak: Białystok, Bydgoszcz, Gdańsk, Katowice, Lublin, Łódź, Olsztyn, Opole, Poznań, Racibórz, Słupsk, Szczecin, Toruń, Wrocław i Zielona Góra. Liczba członków Towarzystwa wzrosła z 43 do około 500. Ten szybki rozwój był również wyrazem zaspokojenia

⁵ Zob. szerzej na temat historii Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego i wyzwań, jakie stawia przed nim współczesność: Z. Kwieciński, H. Kwiatkowska, J. Madalińska-Michalak (2013, s. 342–359).

pragnień ośrodków terenowych na tego rodzaju działalność, wyrażającą się w chęci czynnego uczestnictwa w przezwyciężaniu kryzysu w oświacie i wychowaniu, jaki zaznaczył się w latach 80. i 90. ubiegłego wieku, a także w pracy na rzecz doskonalenia systemu edukacji w Polsce.

Rok 1981 i lata następne były dla założycieli Towarzystwa i jego członków czasem wielu wyzwań. Wraz z radością powołania PTP do życia i zorganizowania siedziby dla jego Zarządu Głównego pojawiła się niepewność związana z działaniem w warunkach braku wyraźnych perspektyw funkcjonowania kraju i poważnych zagrożeń, z których najbardziej znaczącym był stan wojenny. Świadomość powagi sprawy i czasu, w jakim przyszło działać członkom Towarzystwa, sprzyjała wzrostowi poczucia sprawstwa i odpowiedzialności za podjęte zobowiązania, które koncentrowały się na osiągnięciu celu statutowego, jakim był udział w rozwoju nauk pedagogicznych i popularyzacja ich osiągnięć w kraju i za granicą. Profesor Walczak współpracując z profesorem Mikołajem Kozakiewiczem, pierwszym prezesem Towarzystwa, zorganizował w latach 80. ubiegłego wieku (przy wydatnym udziale finansowym Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN) cztery ogólnopolskie konferencje, które były poświęcone *nowym zadaniom pedagogiki polskiej w spodziewanym nowym porządku demokratycznej Polski, otwartej za świat zachodni* (Kwieciński, 2020, s. 167). Konferencje zaowocowały pracami zbiorowymi pod redakcją Mieczysława Pęcherskiego i Jadwigi Nowak.

Profesor Marian Walczak, jako Sekretarz Generalny Towarzystwa zawsze usilnie dbał o to, by wszelkie podejmowane przez władze Towarzystwa decyzje i towaryzujące im działania były zgodne z celami organizacji⁶. Wśród sposobów ich osiągnięcia znalazły się takie jak: a) inspirowanie badań pedagogicznych i twórczych inicjatyw członków Towarzystwa, zmierzających do poznania dorobku myśli pedagogicznej polskiej i obcej, do rozwijania nauk pedagogicznych oraz do doskonalenia systemu edukacji narodowej w Polsce; b) współdziałanie z władzami państwowymi, komitetami i instytucjami PAN, jednostkami organizacyjnymi szkół wyższych, instytutami resortowymi, stowarzyszeniami naukowymi, organizacjami społecznymi i młodzieżowymi, zajmującymi się sprawami oświaty i wychowania; popularyzowanie osiągnięć nauk pedagogicznych oraz udział w rozwijaniu kultury pedagogicznej w społeczeństwie; c) organizowanie zjazdów, konferencji i zebrań naukowych; d) prowadzenie – zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami – działalności wydawniczej i udzielanie pomocy w publikowaniu opracowań naukowych członków Towarzystwa; e) inspirowanie i wspomaganie społecznego ruchu naukowego wśród nauczycieli i innych pracowników oświaty i wychowania; f) podejmowanie działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji naukowych członków Towarzystwa przez organizowanie kursów naukowych, konkursów

⁶ W mojej pamięci na zawsze pozostaną wspomnienia z zebrań Prezydium i Zarządu Głównego Towarzystwa, w których mogłam brać udział w latach 2008–2014 (najpierw jako członek Zarządu Głównego PTP – w latach 2008–2011, potem jako wiceprzewodnicząca PTP – 2011–2014). W trakcie tych zebrań Profesor nigdy nie rozstawał się ze statutem Towarzystwa.

na wyróżniające się prace pedagogiczne, a także przez wspieranie wyjazdów naukowych za granicę; g) współdziałanie z zagranicznymi i międzynarodowymi towarzystwami pedagogicznymi, uczestniczenie w międzynarodowych organizacjach i stowarzyszeniach z dziedziny nauk pedagogicznych oraz branie udziału w organizowanych przez nie kongresach i konferencjach. Określone w Statucie Towarzystwa cele i sposoby ich osiągnięcia wskazywały jednoznacznie, że PTP było stowarzyszeniem o charakterze naukowym, które dążyło do rozwoju pedagogiki jako nauki, do rozwoju naukowej wiedzy pedagogicznej i rozwoju praktyki edukacyjnej. Warto zauważyć, że w początkowym okresie lansowane były dwie jednostronne, skrajne koncepcje działalności Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego – jako towarzystwa *sensu stricto* naukowego lub usługowego wobec praktyki pedagogicznej. I Walny Zjazd Delegatów PTP, który odbył się 15 i 16 grudnia 1983 roku w Warszawie, rozstrzygnął ten problem jednoznacznie, ustalając, iż Towarzystwo powinno harmonijnie łączyć w swym programie zadania naukowe i społeczne, przy czym istotną jego funkcją jest tworzenie pomostów między nauką i praktyką, między naukowcami i nauczycielami.

Lata 80. ubiegłego wieku oznaczały dla twórców Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (w tym dla jego Sekretarza Generalnego) czas rozwijania działalności organizacji. Prace programowe i organizacyjne Zarządu Głównego Towarzystwa, realizowane pomimo wielu trudności, niejako na przekór temu, co się wokół działo, były wspierane przez silne społeczne zaangażowanie jego członków. Towarzystwo, jak każda organizacja, miało swoje lata świetności i lata pewnego „uśpienia”. Niewątpliwie rozwojowi pedagogiki i Towarzystwa służyły kolejne Ogólnopolskie Zjazdy Pedagogiczne, w trakcie których podejmowano poważny namysł i dyskusję zarówno nad tematyką związaną ze stanem pedagogiki, jak i nad wybranymi palącymi problemami edukacji. Począwszy od roku 1993, kiedy to odbył się I Zjazd, zjazdy stały się trwałą instytucją i ważnymi punktami orientacji we współczesnej pedagogice. Mają one istotne znaczenie zarówno dla członków Towarzystwa, jak i dla całego środowiska akademickiego związanego z pedagogiką i edukacją. Zjazdy PTP są spotkaniami tematycznymi, dotyczącymi zagadnień teorii i praktyki pedagogicznej, podejmują one istotne dla współczesności problemy, nad którymi pochylają się zarówno pedagodzy, jak i naukowcy reprezentujący inne dyscypliny naukowe. Przesłania i wskazania dla współczesności i przyszłości płynące z obrad tych zjazdów są ważne dla pedagogiki jako nauki i edukacji w naszym kraju.

Profesor Marian Walczak od samego początku istnienia Towarzystwa był jego filarem. Swoją pracą i zaangażowaniem przyczynił się do rozwijania działalności stowarzyszenia, aby służyć tym samym rozwojowi nauk pedagogicznych i popularyzacji ich osiągnięć w kraju i za granicą. Profesor jak nikt był przekonany, że Towarzystwo będzie silne, gdy będzie miało mocne podstawy funkcjonowania i silnych członków. Profesor poczynił szereg starań, aby zbudować i wzmocnić fundamenty działalności i rozwoju Towarzystwa. W swoich działaniach kładł jednak nacisk na to, aby wszelką pracę zaczynać od siebie, aby udoskonalać samego siebie.

Profesor Marian Walczak opisywał swoje przeżycia i doświadczenia, wspominał ludzi i wiążące Go z nimi więzi w pamiętniku. Pan Jerzy Walczak, syn Profesora Walczaka, przekazał mi symboliczną kartkę z tego pamiętnika. Zawarte w niej wspomnienia pokazują, że Profesor Walczak bardzo dobrze wspominał swoją współpracę z pierwszym przewodniczącym Towarzystwa – profesorem Mikołajem Kozakiewiczem. Napisał o nim, że był człowiekiem silnym, o dużej kulturze osobistej, uczonym i myślicielem. Profesora Zbigniewa Kwiecińskiego wspominał jako błyskotliwego, odważnego, śmiałego w poglądach, krytycznego, twórczego oraz oddanego sprawie, którą uważał za słuszną. Niezwykle ciepło Profesor wypowiadał się na temat profesor Henryki Kwiatkowskiej. Pisał, że była najsympatyczniejszą koleżanką w Towarzystwie, niezwykle mądrą i rozważną osobą. Potrafiła dostrzegać i zachęcać środowisko naukowe do pracy nad ważnymi teoriami pedagogicznymi. W przyszłym roku Polskie Towarzystwo Pedagogiczne będzie obchodziło jubileusz 40-lecia istnienia. Mam nadzieję, że pamiętnik Profesora Walczaka zostanie wkrótce opublikowany i będzie doskonałym przyczynkiem do zorganizowania sesji naukowej poświęconej dziełu i spuściźnie naukowej Profesora w ramach obchodów okrągłej rocznicy.

Jako Przewodnicząca Towarzystwa (lata 2014–2020) miałam zaszczyt kilkakrotnie uhonorować Profesora. W roku 2015, podczas IX Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego *Ku życiu wartościowemu. Idee – koncepcje – praktyki* miałam ogromną przyjemność wręczyć Profesorowi Medal Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Medal ten jest przyznawany zasłużonym członkom Towarzystwa i współpracującym z nim osobom i instytucjom w dowód uznania szczególnych zasług na rzecz rozwijania nauk pedagogicznych oraz popularyzacji ich osiągnięć w kraju i za granicą. Profesor na scenie Opery i Filharmonii Podlaskiej w Białymstoku, przyjmując ten medal, wygłosił piękne przemówienie, podkreślając wartość nauki i pracy społecznej na rzecz rozwijania społecznego ruchu naukowego w Polsce.

W roku 2016, w ramach obchodów 35-lecia Towarzystwa, gdy zadaliśmy sobie szereg zasadniczych pytań o tożsamość pedagogiki oraz o odpowiedzialność uczonych za pedagogikę i edukację rozumianych jako działania publiczno-wspólnotowe, Stowarzyszenie w uznaniu szczególnych zasług Profesora Walczaka dla rozwoju nauk pedagogicznych i upowszechniania ich osiągnięć wyróżniło Go tytułem członka honorowego Towarzystwa.

W roku 2017 na XII Zjeździe Delegatów została powołana do życia Rada Naukowa Towarzystwa będąca wewnętrznym organem, wspierającym swoją wiedzą, autorytetem i doświadczeniem działania i przedsięwzięcia organizacji. Profesor został przez Zjazd wybrany na członka tej Rady.

IN MEMORIAM

Profesor Marian Walczak odszedł w spokoju, w towarzystwie swojej ukochanej i niezwykle mu oddanej żony, w swoim domu w Warszawie 29 marca 2020 roku – wciąż w pełni sił twórczych, z szeregiem niezrealizowanych jeszcze

planów. Spuścizna naukowa i organizacyjna Profesora Mariana Walczaka zostanie zapewne niebawem poddana odrębnej analizie, w której pod uwagę będą wzięte realia jego życia i pracy związane z jego działalnością w dwóch epokach historycznych – od socjalizmu do budowania podstaw demokracji. Z pewnością biografowie prześlędzą wiele punktów zwrotnych w rozwoju Profesora i kształtowaniu się jego tożsamości jako naukowca i społecznika. Analizując życie i dzieło Mariana Walczaka, ukażą jego miejsce w polskiej humanistyce.

W mojej żywej pamięci pozostanie nade wszystko jako wspaniały Człowiek, pełen życzliwości i pogody ducha, jako osoba niezwykle oddana swojej pracy i służbie na rzecz nauki, nauczycieli i społecznego ruchu naukowego, pragnąca zmieniać świat i otwarta na uczenie się od młodszych pokoleń, co mogłam osobiście zaobserwować. Szanowany przez swoich współpracowników, studentów, kolegów i koleżanki, dawał przykład swojego zaangażowania w rozwój życia naukowego i polepszanie warunków pracy nauczycieli i naukowców. Był indywidualnością dużego formatu, prezentował duże doświadczenie organizacyjne i naukowe, miał wielkie umiejętności otaczania się ludźmi twórczymi i aktywnymi. Z pewnością wszystko *co w swoim zarówno długim, jak i pracowitym życiu robił, czynił bardzo dobrze, a nawet perfekcyjnie. Zawsze uczciwie, systematycznie, tak jak go wychowano w rodzinnym domu na południowych rubieżach Wielkopolski, gdzie do Wrocławia, położonego za niemieckim kordonem, było o wiele bliżej niż do stolicy gospodarnego regionu – Poznania. To pogranicze Drugiej Rzeczypospolitej, pełne żarliwej polskości, przetkane tu i ówdzie śladami obcego panowania, ukształtowało Mariana Walczaka na człowieka prawego, rzetelnego, solidnego – takim pozostał do końca* (Chmielewski, 2020, s. 9).

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

Informacje na temat prof. Mariana Walczaka uzyskane od jego syna Jerzego 10 kwietnia 2020 r., związane ze wspomnieniami Profesora dotyczącymi Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (mps w posiadaniu autora).

Informacje na temat prof. Mariana Walczaka uzyskane od jego syna Jerzego 12 stycznia 2016 r., dotyczące osiągnięć profesora Walczaka (mps w posiadaniu autora).

Informacje na temat prof. Mariana Walczaka uzyskane od jego syna Jerzego 12 stycznia 2016 r., dotyczące przebiegu pracy zawodowej, pracy naukowej i działalności społecznej (mps w posiadaniu autora).

Opracowania:

Chmielewski W. (2020), *Profesor Marian Walczak (1923–2020)*. In *memoriam*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 1–2.

Gumuła T. (2017), *Profesor Marian Walczak – redaktor naczelny „Przeglądu Historyczno-Oświatowego” w latach 1988–2016*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 3–4.

Kruszewski Z. (2013), *Wprowadzenie*, w: tenże (red. nauk.), *Towarzystwa Naukowe w Polsce. Dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, Warszawa: Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN.

Kwieciński Z. (2020), *Profesor Marian Walczak – garść wspomnień*, „Forum Oświatowe” 2020, Vol 32, No 1(63).

Kwieciński Z., Kwiatkowska H., Madalińska-Michalak J. (2013), *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne – przeszłość i teraźniejszość*, w: Z. Kruszewski (red. nauk.), *Towarzystwa Naukowe w Polsce. Dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, Warszawa: Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN.

Madalińska-Michalak J. (2020), *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne i jego działalność w latach 2017–2020*, „Forum Oświatowe” nr 32(2).

Mauersberg S. (1998), *Profesor Marian Walczak. W 75. rocznicę urodzin*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 3–4.

Walczak M. (1968), *ZNP – wczoraj i dziś*, Warszawa: KiW.

Walczak M. (1974), *Nauczyciele wielkopolscy w latach wojny i okupacji (1939–1945)*, Poznań: Instytut Zachodni.

Walczak M. (1978), *Szkolnictwo wyższe i nauka polska w latach wojny i okupacji 1939–1945*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN.

Walczak M. (1984), *Straty osobowe środowiska nauczycielskiego w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej*, Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości – GKBZHWP.

Walczak M. (1987), *Działalność oświatowa i martyrologia nauczycielstwa polskiego w okresie okupacji hitlerowskiej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN.

Walczak M. (1993), *Szkolnictwo zawodowe w Polsce w okresie okupacji hitlerowskiej*, Wrocław: Ossolineum.

Walczak M. (1995), *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Radom: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytut Technologii Eksploatacji.

Walczak M. (2001), *Straty materialne i szkody moralne szkolnictwa polskiego w okresie okupacji 1939–1945*, Radom: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytut Technologii Eksploatacji.

Marian Walczak (1923–2020) – serving the science, teachers and education

Summary

Aim: The aim of the article is to analyse the selected aspects of the social and scientific activities of Prof. Marian Walczak (1923–2020). Particular attention is paid to the activity of Prof. Marian Walczak for the Polish Educational

Research Association, PERA, of which he was the Secretary General in the years 1981–2020.

Methods: A historical analysis of source materials.

Results: Bringing closer the history and development of the Polish Educational Research Association, PERA, the chosen examples of tasks carried out by Professor Walczak in cooperation with the authorities of the Society, which are part of the broad spectrum of scientific, organizational and programmatic activities of PERA have been presented. The article shows that Prof. Marian Walczak's social and scientific activities have resulted in very important achievements.

Conclusions: Prof. Marian Walczak has gone down in the memory of posterity with his activities for the history of the Polish Teachers' Union, the history of education in Poland in the twentieth century and the history of the Polish Educational Research Association. The presented analyses show that the scientific output of Prof. Marian Walczak and his involvement in the social scientific movement are very significant for the development of the Polish pedagogical thought, educational practice and the social scientific movement.

Keywords: Marian Walczak, an activist of Polish Teachers' Union, Secretary General of the Polish Educational Research Association, Polish Educational Research Association (PERA) social scientific movement, people of science.